

ВАСИЛЬ ІВАШКІВ

Іван ТОБІЛЕВИЧ (КАРПЕНКО-КАРИЙ)

НАРИС ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ

**ТЕРНОПІЛЬ
БОГДАН**

УДК 821.161.2-2.09“18/19”(092) І. Карпенко-Карий
ББК Ш5(4Укр)53-4 І. Карпенко-Карий 536
І-24

Рецензенти:
доктор філологічних наук, професор
Валерій Корнійчук
доктор філологічних наук
Євген Нахлік

Рекомендовано до друку ухвалою Вченої ради філологічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № 4 від 22 грудня 2010 року)

Івашків Василь

І-24 Іван Тобілевич (Карпенко-Карий). Нарис життя
і творчості. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан,
2011. — 192 с.: іл.

ISBN 978-966-10-2497-6

У монографії висвітлено основні віхи життєвого шляху
видатного українського драматурга і театрального діяча Івана Тобілевича
(Карпенка-Карого) — (1845–1907). Всебічно проаналізовано всі відомі
оригінальні драматичні твори письменника, акцентовано на особливостях
їхнього змісту й проблематики, місця й ролі в історико-літературному
процесі кінця ХІХ — початку ХХ століття.

Для науковців, викладачів вищих навчальних закладів,
учителів, студентів-філологів та всіх, хто цікавиться питаннями розвитку
української класичної драматургії.

УДК 821.161.2-2.09“18/19”(092) І. Карпенко-Карий
ББК Ш5(4Укр)53-4 І. Карпенко-Карий 536

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

ISBN 978-966-10-2497-6

© В. М. Івашків
© Навчальна книга—Богдан,
майнові права, 2011

Зміст

Від автора	5
I. Основні етапи життєвого шляху	8
II. Методологічні засади вивчення творчості	
I. Тобілевича (Карпенка-Карого)	27
III. Початок літературного шляху — 1880-ті роки	39
IV. Драматургія 1890-х років	84
V. Творчість початку XX століття — від “Хазяїна” до “Житейського моря”	128
Замість висновків	169
Показчик оригінальних драматичних творів І. Тобілевича (Карпенка-Карого)	171
Список рекомендованої літератури	172

Іван Тобілевич (Карпенко-Карий)

Від автора

Кілька років тому, коли в Інституті літератури імені Тараса Шевченка НАН України виник задум підготовки багатотомної академічної історії української літератури, мені, як автору монографії про українську романтичну драму 30–80-х років XIX ст. (К.: Наукова думка, 1990), дісталися параграфи, що власне і стосувалися української драми. Щоправда, тут ішлося не про романтичну, а реалістичну у своїй основі драматургію 1870–1890-х рр., себто передусім творчість Марка Кропивницького та Івана Тобілевича (Карпенка-Карого). Обсяг цих текстів було визначено на рівні 3,5–4 друкованих аркушів про кожного з цих класиків.

Свою працю я розпочав із вивчення творчої спадщини Івана Тобілевича (Карпенка-Карого), тобто того письменника, який здався мені найскладнішим, а відтак і найцікавішим з когорта знаменитих корифеїв українського реалістичного театру й драматургії, хоча я мав уже досвід праці над творчістю іншого корифея — наприкінці 1980-х рр. для видавництва “Наукова думка” та “Дніпро” я готував томи вибраних драматичних творів Марка Кропивницького (обидва видання побачили світ 1990 р.).

Я досить швидко переконався у слушності висновку одного з найавторитетніших сучасних дослідників української драматургії, зокрема й творчості Івана Тобілевича, професора Ростислава Пилипчука, котрий писав, що “не знецінюючи того, що зроблено в справі видання творів і дослідження драматургічної і акторської творчості І. Карпенка-Карого”, про якого справді опубліковано “безліч досліджень у вигляді окремих монографій, статей у наукових збірниках, журналах і газетах”, на сьогодні “ми не можемо задовольнятися зробленим”¹.

Перше, що має мати перед собою дослідник творчої спадщини будь-якого письменника, особливо класика, це справжні, не спотворені цензурним втручанням, його тексти. Оскільки такого академічного зібрання творів і листування І. Тобілевича, врешті, як і будь-якого іншого українського митця XIX–XX ст.,

---

1 Пилипчук Р. Я. І. Тобілевич (Карпенко-Карий) — виданий і невиданий // Творчість І. Карпенка-Карого: слово і дія через віки. Збірник науково-методичних праць. — К., 2005. — С. 35.

Враження та оцінку вчинків головних персонажів драми суттєво коригують їхні прикінцеві сповідальні розповіді про свої багаторічні поневіряння, які постають і як їхні спокути. Так, Марина спершу була в Лебединському монастирі, звідти пішла у світ шукати Никодима (вона була в Севастополі, Миколаєві, Одесі, але навіть не знайшовши чоловіка, продовжувала жити задля зустрічі з ним, хоча й нерідко була на порозі смерті), водночас в глибині своєї душі вважаючи себе недостойною Никодимової любові. Розмова Марини з Пилипом, Костем і Приською готує появу Никодима, який викладає їй історію своїх поневірянь.

Никодим шукав смерті, хоча й дуже тужив за своїм домом, від чого “душею захворів і був з ума зійшов” (I, 477). Він також переосмислив своє ставлення до Марини, тому також прагнув зустрічі з дружиною, щоб “вік дожить в спокої з нею” (I, 477): “та, що мукою пекла мене колись, отрутою тяжкою серцеві була, тепер дорожче стала самого життя, дорожче честі і всіх почотів” (I, 477). Відтак у тому, що Марина також повернулася додому, драматург бачить і вищу Божу справедливість, проголошуючи устами Никодима: “Я бачу тут Твою святую волю: Ти звів до купи нас, щоб примирить дві страждущі душі” (I, 477).

Однак і в завершальній яві Никодим ще раз випробує свою дружину-страдницю, розповідаючи, що він є лише товаришем Никодима, котрий начебто живе на Кавказі. Марина хоче тут же до нього їхати: “не їхати — летіть до нього рада!.. Я хочу бачити його, як хоче бачить світ сліпий, я хочу жити з ним, як хоче жить вмирущий...” (I, 478). Після цього власне настає хвилююча сцена впізнання — зрозуміло, Марина ледь витримала її. Така сцена зумовлює й цілковиту ідилічність практично всіх дійових осіб останньої дії (в тому числі й Костя), а Пилип навіть хоче повернути Никодимові з Мариною назад хутір, лиш би вони його належно поховали.

Закономірно, що у прикінцевих словах Марина знову ж говорить про своє серце, “налите щерть коханням до тебе, страднику мій милий, мій єдиний” (I, 479), уже переосмисливши свої колишні думки про своє живе, а Никодимове мертве серце. Никодим, своєю чергою, завершуючи драму, каже про любов та прощення, закликаючи сприймати їхнє страдницьке життя як приклад.

Так закінчується, мабуть, найліричніша та загалом найбільш чуттєва драма Карпенка-Карого, цілком побудована на морально-етичних імперативах. Закономірно, що драма мала значний успіх у глядачів, а рецензенти відзначали драматургічну майстерність Івана Тобілевича передусім в яскравій індивідуалізації персонажів: “одним из достоинств этой пьесы является то, что все роли, большие и самые малые, дают артистам богатый материал для исполнения”¹.

1890-ті роки позначені творчою увагою драматурга й до історичної теми — він написав такі твори, як “Паливода XVIII століття”, “Лиха іскра поле спалить і сама щезне“, “Чумаки” та “Сава Чалий”, не забуваючи й про теми сучасні — драми “Понад Дніпром” та “Хазяїн”.

Як відзначали дослідники драматургії І. Тобілевича, жарт в 4 діях “Паливода XVIII століття” (написаний 1893 р., а опублікований 1897 р.) безпосередньо пов’язаний з “Бондарівною” своїми окремими персонажами (Потоцьким та євреєм Мордохаем), а також тим, що саме в “Паливоді”, а не в “Бондарівні”, власне співають народну пісню-баладу про Бондарівну. Водночас, на відміну від “Бондарівни”, це уже комедія, дія якої перенесена у відповідний до життя Миколи Потоцького час — XVIII століття. “Паливода XVIII століття” своїм сюжетом пов’язана з викінченою 1884 р. драматичною переробкою “З Івана — пан, а з пана — Іван”, а також оповіданням П. Куліша “Циган (Уривок з казки)”.

Драма дотепно малює панський побут у XVIII ст. на Волині, вдало використовує в сюжеті різні народні побрехеньки та демонологічні вірування. І. Франко зазначав, що хоча твір і “не продуманий основно [очевидно, концепційно. — В. І.], та все-таки досить сценічний”². Центральним персонажем драми є безіменний граф, який живе жартуючи. Ось його принцип: “Жарти повинні не кров’ю, а сміхом напиватись” (II, 9). Його прототипом, як уже зазначалося, був персонаж численних анекдотів Микола Потоцький.

Графа оголосили банітою, вигнанцем, бо його люди “п’ять сел спалили, три сейми розігнали та чотирьох панянок украли

1 Цибаньова О. С. Літопис життя і творчості І. Карпенка-Карого. — С. 155.

2 Франко І. Іван Тобілевич (Карпенко-Карий) // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. — Т. 37. — С. 377.

Список рекомендованої літератури

1. Тобілевич Іван (Карпенко-Карий). Твори: У 6 т. — Х., К.: ДВУ, 1929–1931. — Т. 1–5.
2. Карпенко-Карий І. (І. К. Тобілевич). Твори: В 3 т. Упорядкування, підготовка текстів, вступна стаття та примітки Л. Ф. Стеценка. — К.: Державне видавництво художньої літератури, 1960–1961. — Т. 1–3.
3. Карпенко-Карий Іван. Драматичні твори/Вступна стаття, упорядкування і примітки Р. Я. Пилипчука. — К.: Наукова думка, 1989. — 604 с.
4. Борщаговський О. Драматургія Тобілевича. — К.: Мистецтво, 1948. — 326 с.
5. Дем'янівська Л. С. Іван Карпенко-Карий (І. К. Тобілевич). Життя і творчість. — К.: Либідь, 1995. — 144 с.
6. Єфремов С. Карпенко-Карий // Єфремов С. Вибране: Статті. Наукові розвідки. Монографії. — К.: Наукова думка, 2002. — С. 319–395.
7. Івашків В. М. Українська романтична драма 30–80-х років ХІХ ст. — К.: Наукова думка, 1990. — 144 с.
8. Історія української літератури ХІХ ст. (70–90-ті роки): У 2 книгах. За редакцією професора О. Д. Гнідан. — К.: Вища школа, 2002. — Книга 1. — С. 537–574.
9. Малютіна Н. П. Українська драматургія кінця ХІХ — початку ХХ століття: аспекти родо-жанрової динаміки. — Одеса: Астропринт, 2006. — 352 с.
10. Мамонтов Я. Драматургія І. Тобілевича // Тобілевич Іван (Карпенко-Карий). Твори: У 6 т. — Х., К.: ДВУ, 1931. — Т. 6. Біографія. Бібліографія. Критика. Архівні матеріали. — С. 143–251.
11. Мороз Л. З. Іван Карпенко-Карий (Іван Тобілевич) // Історія української літератури ХІХ століття: У 3 книгах/ За редакцією М. Т. Яценка. — К.: Либідь, 1997. — Книга третя. 70–90-ті роки ХІХ ст. — С. 397–421.
12. Спогади про Івана Карпенка-Карого. — К.: Мистецтво, 1987. — 183 с.

13. Стеценко Л. Ф. І. Карпенко-Карий (І. К. Тобілевич). Життя і творча діяльність. — К.: Державне вид-во образотворчого мистецтва і музичної л-ри УРСР, 1957. — 308 с.
14. Стеценко Л. Ф. І. Карпенко-Карий (І. К. Тобілевич) // Історія української літератури: У 8 т. — К.: Наукова думка, 1969. — Т. 4. Книга друга. — С. 359–406.
15. Тобілевич С. В. Життя Івана Тобілевича (Карпенка-Карого). — К.: Мистецтво, 1945. — 286 с.
16. Тобілевич Софія. Мої стежки і зустрічі. — К.: Державне вид-во образотворчого мистецтва і музичної л-ри УРСР, 1957. — 475 с.
17. Франко І. Іван Тобілевич (Карпенко-Карий) // Франко І. Зібрання творів: У 50 т. — К.: Наукова думка, 1982. — Т. 37. Літературно-критичні праці (1906–1908). — С. 374–380.
18. Цибаньова О. С. Літопис життя і творчості І. Карпенка-Карого (І. К. Тобілевича). — К.: Дніпро, 1967. — 452 с.
19. Чугуй О. П. Класик української драматургії (До 125-річчя І. К. Карпенка-Карого (Тобілевича)). — К.: Знання, 1970. — 48 с.
20. Шнайдер Б. І. Трагедія “Сава Чалий” Карпенка-Карого і українська історична драма XIX ст. — К.: Вид-во АН УРСР, 1959. — 275 с.

Навчальне видання

Івашків Василь Михайлович

Іван Тобілевич (Карпенко-Карий)

Нарис життя і творчості

Головний редактор *Богдан Будний*

Редактор *Борис Щавурський*

Обкладинка *Володимира Басалиги*

Комп'ютерна верстка *Галини Тернопільської*

Підписано до друку 29.08.2011. Формат 84×108/32.

Папір офсетний. Гарнітура Галеон.

Умовн. друк. арк. 10,08. Умовн. фарбо-відб. 10,08.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців

ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга – Богдан, просп. С. Бандери, 34а, а/с 529,
м.Тернопіль, 46008

тел./факс (0352) 52-06-07; 52-05-48; 52-19-66

publishing@budny.te.ua

www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-2497-6

9 789661 024976